George TUGUSHIn, Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean (CPT) valtuuskunnan johtajan, lausunto Suomen viranomaisten kanssa Helsingissä 2. lokakuuta 2014 CPT:n viidennen Suomen määräaikaiskäynnin päättyessä järjestetyssä tapaamisessa

(EPÄVIRALLINEN SUOMENNOS[1])

Johdanto

Arvoisat valtiosihteerit, hyvät naiset ja herrat,

CPT:n normaalin käytännön mukaisesti haluaisin esitellä teille komitean viidennen maahanne kohdistuneen määräaikaiskäynnin suorittaneen valtuuskunnan alustavat havainnot. Tulette saamaan yksityiskohtaisen raportin vierailusta myöhemmin.

Valtuuskunta vieraili seuraavissa kohteissa:

Oikeusministeriön alaisuuteen kuuluvat laitokset:

- Helsingin vankila
- Keravan vankila
- Riihimäen vankila
- Vantaan vankila

Sisäasiainministeriön alaisuuteen kuuluvat laitokset:

- Espoon poliisiasema
- Helsingin poliisilaitos (Pasilan poliisivankila)
- Imatran poliisiasema
- Kuopion poliisiasema
- Lahden poliisiasema
- Lappeenrannan poliisiasema
- Vantaan poliisiasema

- Töölön selviämisasema, Helsinki

- Metsälän vastaanottokeskuksen säilöönottoyksikkö, Helsinki
- Ulkomaalaisten säilöönottoyksikkö, Joutseno

- Rajavartiolaitoksen säilöönottotilat Helsinki-Vantaan lentokentällä

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen kuuluvat laitokset:

- Niuvanniemen psykiatrinen sairaala, Kuopio

[1] Käännöksen on teettänyt Suomen oikeusministeriö. Translation provided by the Finnish Ministry of Justice.

Yhteistyö

Aluksi haluaisin kiittää teitä yleisesti ottaen erittäin korkeatasoisesta yhteistyöstä sekä kansallisten viranomaisten että tarkastettujen laitosten henkilökunnan kanssa. Useimmissa tapauksissa valtuuskunta pääsi nopeasti tarkastettaviin paikkoihin (mukaan lukien ne, joille ei ollut ilmoitettu etukäteen) ja sai puhua vapautensa menettäneiden henkilöiden kanssa yksityisesti yleissopimuksen määräysten mukaisesti. Lisäksi meille toimitettiin kaikki tarvittavat asiakirjat ja tarkastuksen aikana tekemiimme lisätietopyyntöihin reagoitiin nopeasti. Tästä haluamme esittää erityiskiitoksemme CPT:n yhteysvirkamiehelle Ulla MOHELLille.

Haluaisin kuitenkin korostaa, että sopimusvaltioiden ja CPT:n välisen yhteistyön periaate ei koske ainoastaan toimenpiteitä, joilla helpotetaan tarkastavan valtuuskunnan tehtävää. Se edellyttää myös päättäväisiä toimenpiteitä tilanteen parantamiseksi komitean suositusten mukaisesti. Tältä osin ja useilla eri aloilla meneillään olevista parannuspyrkimyksistä huolimatta valtuuskunta on huolissaan siitä, että toimenpiteet ovat olleet riittämättömiä useiden CPT:n vanhojen suositusten osalta (koskien mm. tutkintavankien säilyttämistä poliisivankiloissa, ”paljusellien” poistamista vankiloista, päiväjärjestyksiä suljetuilla osastoilla sekä oikeuskäsittelyä tahdosta riippumattomaan psykiatriseen hoitoon määräämisessä). Käsittelen näitä asioita yksityiskohtaisemmin myöhemmin.

Poliisilaitokset

Olen tyytyväinen voidessani kertoa, että valtuuskunnalle ei esitetty väitteitä poliisin säilössä pitämien henkilöiden fyysisestä epäasiallisesta kohtelusta (eikä juuri myöskään sanallisesta herjauksesta); päinvastoin, suurin osa valtuuskunnan haastattelemista henkilöistä, jotka olivat parhaillaan tai olivat vastikään olleet säilöön otettuina poliisin tiloissa, kertoi poliisin kohdelleen heitä asiallisesti.

Epäasiallisesta kohtelua ehkäisevistä suojakeinoista valtuuskunta sai sen käsityksen, että henkilön oikeuteen käyttää avustajaa ei käytännössä liity erityistä ongelmaa mukaan lukien poliisin suorittama ensimmäinen kuulustelu. Sitä vastoin toinen perustavanlaatuinen suojakeino, vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen, viivästyy edelleen usein ja laajasti. Ilmoitus voi viivästyä jopa useamman päivän (ja jopa kauemmin kuin lain tällä hetkellä sallimat 96 tuntia), etenkin jos kiinniotettu henkilö on ulkomaalainen, jolla ei ole asuinpaikkaa Suomessa. Tämä on erityisen huolestuttavaa, kun otetaan huomioon, että meille kerrottiin vierailun aluksi, että ilmoituksen viivästyminen yli 48 tuntia kiinniottamisesta on nykyään kielletty

Vapautensa menettäneille tiedotetaan heidän oikeuksistaan (kirjallisesti) yleensä pian kiinnioton jälkeen vaikkakin tässä ilmenee myös poikkeuksia etenkin, jos henkilö ei puhu suomea.

Poliisin huostassa olevien henkilöiden terveydenhuolto on edelleen ongelmakohta. Poliisi ei yleisesti ottaen epäröi kutsua paikalle ambulanssia, jos se epäilee vapautensa menettäneen terveydentilan sitä vaativan. Asianmukaisten terveydenhuoltopalveluiden puuttuminen poliisintiloissa ja etenkin järjestelmällisten ja rutiininomaisten terveystarkastusten puuttuminen poliisivankilaan saavuttaessa (ottaen huomioon, että siellä säilytetään myös tutkintavankeja ja päihtyneitä henkilöitä) voivat kuitenkin johtaa siihen, että vakaviakin terveydentilaa uhkaavia tilanteita jää huomaamatta tai jopa kuolemantapauksia esiintyy. Tämä koskee varsinkin päihtyneitä henkilöitä.

Valtuuskunta on erityisen huolissaan siitä, että yksikään vierailun kohteena olleista poliisilaitoksista (mukaan lukien Pasilan poliisivankila huolimatta siellä käynnissä olevasta remontista) ei sovellu henkilöiden säilyttämiseen poliisin pidätysaikaa (96 tuntia) kauemmin: useimmissa selleissä ei ole riittävästi päivänvaloa, ei todellista mahdollisuutta ulkoilla päivittäin, ei järjestettyä toimintaa, ei kunnollista terveydenhuoltoa (ks. yllä) jne. Haluaisin vielä kerran painottaa: tutkintavankien säilyttämisen poliisivankiloissa tulee loppua, koska sen jatkamiselle ei ole mitään hyväksyttävää perustetta!

Toinen edelleen jatkuva ongelma on päihtyneiden henkilöiden säilyttäminen poliisiasemilla ilman asianmukaista valvontaa ja terveydenhuoltohenkilöstön läsnäoloa (minkä lisäksi poliiseilla ei usein ole riittävää koulutusta tällaisten henkilöiden käsittelyyn). Tähän liittyen valtuuskunta oli erityisen huolissaan huomatessaan, että poliisit kahdella vierailun kohteena olleella poliisiasemalla (Espoossa ja Lahdessa) turvautuivat teknisiin rajoitustoimenpiteisiin päihtyneiden henkilöiden kohtelussa ilman asianmukaista koulutusta, yksityiskohtaista ohjeistusta, tällaisten toimenpiteiden käytön jatkuvaa valvontaa ja asianmukaista kirjaamista (erityiseen, tätä tarkoitusta varten luotuun rekisteriin). Espoon poliisiasemalla valtuuskunta näki käytettävän erityistä vuodetta sekä päihtyneiden että itsetuhoisten henkilöiden paikallaan pitämiseksi kasvot alaspäin, ja Lahden poliisiasemalla poliisi käytti liikkumisen estävää vyötä, johon oli yhdistetty käsi- ja jalkaraudat. Poliisin tulisi välittömästi lopettaa yllä mainittujen välineiden ja keinojen käyttö - terveydenhoitohenkilökunnan tulisi vastata rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä lääkärin määräyksestä ja niiden käyttämisessä tulisi noudattaa soveltuvia oikeussuojakeinoja.

Haluamme myös toistaa, että poliisivankilat eivät sovellu henkilöiden säilyttämiseen ulkomaalaislain nojalla (käsittelemme tätä asiaa myöhemmin lisää).

Vankilat

Valtuuskunta ei juurikaan kuullut väitteitä vankien fyysisestä epäasiallisesta kohtelusta henkilökunnan taholta vierailemissaan vankiloissa. Vain muutamia väitteitä kielellisestä herjauksesta (tai muutoin epäasiallisesta suhtautumisesta) esitettiin; näitä esittivät erityisesti ulkomaalaiset ja romanivangit. Yleisesti ottaen valtuuskunnan haastattelemat vangit kuitenkin kertoivat, että vankilahenkilökunta kohtelee heitä asiallisesti.

Yksi valtuuskunnan havaitsemista ongelmista oli se, ettei henkilökunta aina osaa toimia riittävän ennakoivasti. Tämä pätee etenkin vankien välistä väkivaltaa ja pelottelua koskeviin tilanteisiin, joita esiintyy edelleen. Välikohtauksiin reagoitiin yleensä asianmukaisesti, mutta niiden ennaltaehkäisemiseksi voitaisiin tehdä enemmänkin, esimerkiksi lisäämällä vankeinhoitohenkilökunnan vuorovaikutusta vankien kanssa.

Niin kutsuttujen "pelkääjävankien" sijoittaminen asumaan erilleen muista vangeista ja suoranainen eristäminen huolestuttavat valtuuskuntaa edelleen. Vaikka olemmekin havainneet, että tätä ongelmaa on yritetty ratkaista ja että "pelkääjävankien" määrä on vähentynyt (ja heidän eristyksessä viettämänsä keskimääräinen aika lyhentynyt), valtuuskunnan mielestä tällaisten vankien suojelemiseksi vaaditaan vielä enemmän muita ponnistuksia kuin turvautuminen eristämiseen tai yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanoa muistuttavaan päiväjärjestykseen. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi vankien majoitustiloissa on oltava läsnä enemmän henkilökuntaa.

Toinen huolenaiheemme on edelleen se, että suljetuille osastoille sijoittamisen kriteerit ja menettely (ja tällaisen sijoittamisen arviointi) eivät vieläkään ole riittävän läpinäkyviä; tämä on

erityisen silmiinpistävää Riihimäen vankilassa, jossa päiväjärjestys yli kolmasosalla vangeista muistuttaa päiväjärjestystä yksinäisyysrangaistuksen täytäntöönpanossa.

Aineellisista olosuhteista haluan alkuun todeta, että ne olivat yleisesti ottaen hyvät vierailun kohteina olleissa vankiloissa, mutta joitain ongelmakohtiakin esiintyi. Helsingin vankilassa on edelleen useita sellejä, joissa ei ole wc:tä (tämän ongelman poistamisen tulee olla ykkösprioriteetti, koska vankien pääsy wc-tiloihin etenkin yöaikaan on edelleen ongelma, joka on ratkaisematta). Myös Keravan vankilassa on joitakin tällaisia sellejä. Riihimäen vankilan suljetuilla osastoilla (C2 ja C3) ilmenee joitain puutteita (sellien ilmanvaihdossa, suihkujen suunnittelussa sekä muutaman sellin varusteiden kunnossa).

Vangeille järjestettävästä toiminnasta valtuuskunta totesi, että avoimille osastoille sijoitettujen vankien toiminnat ovat yleisesti ottaen asianmukaisia (etenkin Keravan vankilassa). Tässä suhteessa on kuitenkin vielä paljon parannettavaa. Varsinkin suljetuille osastoille (tai muutoin muista vangeista erilleen) sijoitetuille vangeille, jotka saattavat viettää jopa yli 21 tuntia vuorokaudesta lukittuina selleihinsä, tulisi järjestää mielekästä ja organisoitua toimintaa. Tämä koskee erityisesti Riihimäen vankilaa ja (hieman vähäisemmässä määrin) Vantaan vankilaa.

Terveydenhuoltopalvelut vierailun kohteena olleissa vankiloissa olivat henkilökunnan määrän, tilojen, lääkkeiden ja hoitoon pääsyn (ainakin ensiavun) osalta asianmukaisia. Pidämme positiivisena myös sitä, että vartijat eivät yleensä ole läsnä, kun vanki keskustelee hoitohenkilökunnan kanssa tai kun häntä tutkitaan. Huolenaiheitamme ovat viivästykset terveystarkastusten tekemisessä vangin saapuessa vankilaan (jopa useamman päivän), vammojen puutteellinen raportointi toimivaltaisille viranomaisille (perustuen laajaan tulkintaan lääkärin salassapitovelvollisuudesta) ja hoitohenkilökunnan läsnäolon puute yöaikaan Vantaan vankilan psykiatrisella osastolla (mitä CPT kritisoi jo vuoden 2008 vierailuun liittyvässä raportissaan).

Eristystä ei käytetty liiallisesti kurinpitotoimenpiteenä missään vierailun kohteena olleessa vankilassa, ja olosuhteet kurinpito-osastoilla olivat yleisesti ottaen asianmukaiset (lukuun ottamatta rangaistusosaston likaisuutta Vantaan vankilassa ja Keravan vankilan sellien alhaista lämpötilaa). Haluaisimme silti tuoda esiin huolemme siitä, että kurinpitomenettely ei mitä ilmeisimmin täytä asianmukaisen menettelyn kriteereitä. Valtuuskunnan mielestä ketään ei tulisi sijoittaa rangaistusselliin (tai yleisemmin yksinäisyysrangaistusta suorittamaan) ilman, että hänelle ensin tarjotaan mahdollisuus tulla kuulluksi. Näin ei tällä hetkellä aina tapahdu. Tämä koskee tapauksia, joissa vanki aluksi "tutkinnallisin perustein" sijoitetaan eristykseen odottamaan kurinpidollisen menettelyn lopputulosta.

Vankilahenkilökunta vaikutti yleisesti ottaen hyvin koulutetulta ja asenteiltaan ammattimaiselta, mutta henkilökuntapula oli asianmukaisten toimintamuotojen kehittämisen esteenä. Lisäksi vangit moittivat osaa henkilökunnasta passiiviseksi, haluttomaksi auttamaan heitä sekä haluttomaksi kommunikoimaan heidän kanssaan. Henkilökunnan ja vankien välisen vuorovaikutuksen parantaminen, etenkin Riihimäen vankilassa, onkin todella tärkeää (aiemmin mainitsinkin jo, että henkilökunnan tulisi osata ennakoida tilanteita paremmin). Positiivisena asiana voidaan mainita, että johdon ja henkilökunnan asenne Keravan ja (hieman vähäisemmässä määrin) Helsingin vankilassa teki vaikutuksen valtuuskuntaan.

Tässä vaiheessa meillä ei ole kovinkaan paljon kommentoitavaa vankien mahdollisuuksista pitää yhteyttä ulkomaailmaan; mahdollisuudet vaikuttivat yleisesti ottaen asianmukaisilta, vaikkakin hyvin harvalla (jos yhdelläkään) vangilla Riihimäen vankilan suljetuilla osastoilla oli

mahdollisuutta perhe- tai isä-lapsi-vierailuihin ainakaan sinä aikana, kun he olivat sijoitettuina suljetulle osastolle.

Ulkomaalaislain mukaiset ulkomaalaisten säilöönottoyksiköt

Valtuuskunnalle ei esitetty väitteitä epäasiallisesta kohtelusta Metsälän säilöönottoyksikössä. Lisäksi havaitsimme, että henkilökunnalla – joka oli hyvin koulutettua ja jolla oli asianmukaiset monikulttuuriset ja kielelliset valmiudet – oli yleisesti ottaen positiivinen asenne säilöön otettuja ulkomaalaisia kohtaan. Valtuuskunta huomioi tyytyväisenä myös sen, että CPT:n aiemmin esittämiin huoliin vartijoiden oikeudellisesta statuksesta ja täsmällisistä tehtävistä on reagoitu vuoden 2008 vierailun jälkeen.

Kaiken kaikkiaan meillä ei tässä vaiheessa ole huomautettavaa Metsälän säilöönottoyksikön aineellisista olosuhteista, mutta haluamme kiinnittää huomiota edelleen esiintyvään järjestetyn toiminnan puuttumiseen (mukaan lukien nuorille suunnattu toiminta). Myönteisenä kehityksenä voidaan mainita, että sairaanhoitajien läsnäolo ja saatavuus ovat parantuneet edellisen vierailumme jälkeen.

Kuten tiedätte, vierailimme myös lähipäivinä avautuvassa uudessa säilöönottoyksikössä Konnunsuolla (lähellä Joutsenoa). Vaikka vaikuttaa siltä, että uuden yksikön aineelliset olosuhteet ovat kaiken kaikkiaan kunnossa (ja henkilökunta hyvin koulutettua ja määrältään riittävää), koko ympäristö tulee väistämättä olemaan vankilan kaltainen (koska käytettävät tilat ovat entisen vankilan tiloja) eikä toiminnoille ja yhdessäololle ole riittävästi tiloja. Lisäksi uuden yksikön maantieteellisesti syrjäinen sijainti tulee todennäköisesti muodostumaan ongelmaksi etenkin, kun ajatellaan yksikössä säilytettävien ulkomaalaisten mahdollisuuksia vastaanottaa vierailijoita.

Toivomme suuresti, että yllä esitetyt puutteet pyritään poistamaan tai niiden vaikutuksia edes lieventämään. Yleisemmällä tasolla voidaan todeta, että valtuuskunta olettaa, että uuden yksikön auettua on mahdollista luopua ulkomaalaislain nojalla säilöön otettujen henkilöiden säilyttämisestä poliisiasemilla.

Helsinki-Vantaan lentoasemalla sijaitsevan säilöönottotilan osalta meillä ei tässä vaiheessa ole muuta huomautettavaa kuin kattavan säilöönottorekisterin puuttuminen.

Psykiatriset hoitolaitokset

Valtuuskunta vieraili yhdessä psykiatrisessa hoitolaitoksessa, Niuvanniemen sairaalassa Kuopiossa.

Valtuuskunta ei kuullut väitteitä minkäänlaisesta potilaiden epäasiallisesta kohtelusta henkilökunnan taholta. Päinvastoin suurin osa haastatelluista potilaista puhui henkilökunnasta myönteisesti, etenkin omista "nimetyistä" hoitajistaan ja muusta henkilökunnasta, johon heillä oli säännöllinen hoitosuhde.

Elinolosuhteet olivat hyvät (ja nuoriso-osastolla jopa erinomaiset), ja tilat olivat hyväkuntoisia. Useamman hengen huoneiden käytöstä tulisi kuitenkin pyrkiä pääsemään eroon.

Psyykelääkityksen käyttö vaikutti asianmukaiselta. Potilaille oli laadittu yksilölliset hoitosuunnitelmat, ja potilastiedot olivat yksityiskohtaisia ja ajantasaisia. Tahdosta riippumattoman sairaalaan sijoittamisen ei mielestämme kuitenkaan pitäisi automaattisesti antaa valtuutusta tahdosta

riippumattomaan hoitoon. Potilaalta tulisi aina kysyä tietoista suostumusta hoitoon (ja tämä suostumus tulisi myös asianmukaisesti dokumentoida); poikkeuksena tästä ovat ainoastaan vakavat hätätilanteet. Näin ei tällä hetkellä toimita Niuvanniemen sairaalassa.

Rajoittamistoimenpiteistä valtuuskunnalle kerrottiin, että niiden käyttö on vähentynyt huomattavasti viime vuosina. Tämä on myönteinen suuntaus. Potilaita sijoitettiin silloin tällöin eristyshuoneisiin ja harvemmin lepositeisiin. Tämä on lääkärien määräämä toimenpide, ja sen käyttö on ilmeisesti lyhytaikaista.

Jotkut potilaat kuitenkin kokivat nämä toimenpiteet rangaistuksena epäasiallisesta käytöksestä. Tämä koskee etenkin niitä potilaita, jotka joutuivat käyttämään erityistä rajoitevaatetta useiden päivien ajan eristyksestä vapauduttuaan (ja toisinaan jopa kauemminkin). Vaatteen hihat on ommeltu kiinni sen sivusaumoihin, mikä tehokkaasti estää potilasta liikuttamasta käsivarsiaan. Tällaisen rajoitevaatteen käytön aloittamisen määrää lääkäri, mutta kuten sanottu, toimenpidettä voitiin myöhemmin jatkaa ja valtuuskunnalle kerrottiin, että siitä saattoi tulla jopa enemmän tai vähemmän "pysyvä" käytäntö. Rajoitevaatetta käytettiin muiden potilaiden nähden, jotka kertoivat valtuuskunnalle kokeneensa sen pelottavana ja uhkaavana.

Valtuuskunnan mielestä rajoitevaate on kuin "päivitetty" versio pakkopaidasta ja vaate on jäänne menneisyydestä. Tämän vuoksi käytännöt rajoitevaatteen käyttämisessä tuleekin ottaa tarkastettavaksi. Jos vaatteen käyttöä päätetään jatkaa, käytöstä tulee antaa yksityiskohtaiset määräykset ja ohjeet, jotta voidaan varmistaa, että vaatetta käytetään mahdollisimman lyhyen aikaa ja vain erikoistilanteissa eikä rutiinitoimenpiteenä eristyksestä vapautumisen jälkeen, kuten tällä hetkellä.

Valtuuskunta on tyytyväinen siihen, että Niuvanniemen sairaalan henkilökunta on entistä enemmän läsnä potilaille järjestetyssä toiminnassa sekä työpajoissa että osastoilla ja että useimmilla osastoilla on paikalla toimintaterapeutti, joka työskentelee potilaiden kanssa.

Sairaalan johto kertoi meille, että yllä mainittu rajoittamistoimenpiteiden merkittävästi vähentynyt käyttö on seurausta pääasiassa potilaille järjestetyn toiminnan lisääntyneestä määrästä. Tämä on myönteinen kehityssuunta, mutta valtuuskunta uskoo silti, että rajoittamistoimenpiteiden käyttöä voitaisiin edelleen vähentää. Olemmekin kannustaneet sairaalaviranomaisia jatkamaan pohdintojaan tämän toteuttamiseksi. Tähän voitaisiin vaikuttaa myös lainsäädäntötoimin, jos sallittujen rajoittamistoimenpiteiden tyypit ja niiden käytön kesto olisivat nykyistä tarkemmin säädeltyjä.

Tahdosta riippumattomaan hoitoon sijoittamista koskevassa lainsäädännössä pidämme tervetulleena muutoksena sitä, että potilailla on nykyään mahdollisuus pyytää toisen, ulkopuolisen lääkärin mielipidettä, kun heidän tapaustaan arvioidaan hallinto-oikeudessa (vaikka tämä toinen lääkäri ei usein olekaan psykiatri).

Olemme kuitenkin huolissamme tahdosta riippumattomaan sairaalahoitoon määräämiseen liittyvien oikeuskäsittelyjen ilmeisestä tehottomuudesta: hallinto-oikeuden päätökset viivästyvät säännönmukaisesti useita kuukausia, suullisia käsittelyjä järjestetään vain poikkeustapauksissa ja tuomarit saapuvat vain harvoin sairaalaan tapaamaan potilaita. Lisäksi meille kerrottiin, että tuomarit lähes aina seuraavat lääkärien suosituksia tahdosta riippumattoman sairaalahoidon jatkamisesta.

* * *

Arvoisat valtiosihteerit, hyvät naiset ja herrat, nämä olivat valtuuskunnan alustavat havainnot. Olemme panneet merkille tekemänne parannukset ja toivomme, että jatkatte niitä tulevaisuudessakin. Edellä esitettyjä asioita sekä muita seikkoja käsitellään tarkemmin tarkastusraportissamme. Kaikki Suomen viranomaisten toimittamat tiedot ja kommentit vastauksena valtuuskunnan alustaviin havaintoihin otetaan luonnollisesti huomioon tarkastusraporttia laadittaessa.